

לכתוב מחדש משהו שקולקל עם ספר שיריה של חבצלת חבשוש

חבצלת בת חיים חבשוש שמה קץ לחייה ב-18 בנובמבר 1984, והיא בת 34 שנים. את הקובץ שהופיע עתה בדפוס מסרה לרודה בעזרה בחיים. כרי שזה יוציא לאור. בשליחותו זו, כפי שהוא מעיד על עצמו בלשונו הנמלצת, שבה אין תפארת המליצה מעיבה על אמת ההרגשה, הוא "השיל את נעליו מעל רגליו, וטיפל ביראת כבוד" מי יבוא אליו בטענות אם בכאבו הניכר כמעט בכל שורה מדבריו, החמיר אולי יתר על המידה וביטל את מידת החנינה מלפני מידת הדין.

כל אלה הדברים כבר שייכים כיום — לטוב ולרע ולגורא — לעבר. מה שאינו שייך לעבר הם שיריה. וכמה רחוקים הם, שיריה, מן "היריחוהו במבושיו של גבר ומן ההתבשמות מתחתוני אשה" עליהם כותב הרוד כבשאוֹנֶפֶש. וכמה יפה ראתה לליבו של רודה זה, המסתייג כאן את מצוקתו שלו בין השיטין, במסורה לו — ודווקא לו — את עזובנה הפיטוי, לפרסמו כבוא מועד, מועד ולא חג.

וכך הגיע לידנו ספר שירת חבצלת — הפעם בלי מרכאות. סיפרה של נערה־אשה המבקשת, "לכתוב מחדש" את הספר שלא כתבה ושאותו כבר לא תחיה, כדי לתקן את הספר ההוא, האחר, המשובש, זה שאותו חיתה — ואפשר גם זה שכתבה, מכל מקום זה שהופיע בשמה.

לכתוב מחדש את הספר שלא פתחתי ולא אחיה, לחיות עוד קל כף הרבה, אחרי למרות.

חיים בסימן מפח ומפלת, אישיות מתפוררת,

מעשה של הרס עצמי, שכל כך היטב חברו לו אחרים. לכתוב מחדש משהו שקולקל,

אמא ראי מה נעשה בשירי, כששירי אותו בלבד אני חיכת.

חייה החד פעמיים של חבצלת. אני לא שונאת.

שיר נפלא רודה שיר נפלה. ואם בשיר המצוטט עדיין קירבה רבה, וידיית לחומרי החיים ממש, כאן כבר האמנות היודעת לגלגל צורה בצורה, דמות בדמות, גם את הקרוב בחוק ממנו:

עובר ושב מרילין מונרו מציאה את אשרה כגננת,

היא מספרת ספור ומלמדת ריתמיקה, מחלפותיה החומות.

פנתס שדה החליט ללמד מקצוע, הוא עובד בתור לוטש יהלומים,

אלברט אינשטין מוכר מיץ פרי בארץ חמה ויפה,

הוא משמיע מטיפ קטן, בעקר שירים מטורקיה.

ואני אומר נפוליאון לא שנה דעתי, מה שהשתנה זו האסטרטגיה.

כרגע, הוא עסוק בתזה שלו על תפקודי המת, וכעבר בפטישו שלו באילת,

ישו נוטל ידים מברך המוציא, את האכל שלו הוא אוהב מעשה ידיו,

מחנה לשפינוזה. אשה קטנה ומוסרת יושבת בחרר ומבקשת לסגור את החלון — כי קר לה? — לא! — כדי שהמלאכים יוכלו להיכנס.

סגר בכקשה את החלון, החדר חם משמש,

בחדר ריח פרות כבדים, זכים עסים מתוק,

כמותם כאשר הכבד. החם כבד, פריון

כבד מנשא. מפתחי החדר עוד יבואו.

סגר בכקשה את החלון, אולי אהיה שקטה יותר,

לחשב שמלאכים מבעד חרפים, באים קלים, קלים,

להצן את בשרנו.

בסיגנונו של יונתן רוטו הוֹכֵר־לְטוֹבָה, נתפסה לך פיתאום גם קלה מדי. ומה שלא עשית אתה לעצמך כמו־ידיך, בא הזמן — המכה מתחת לחגורה", בלשונו של ידידי איצ'ה לבית ממוכוש — ועשה לך. כמו לא היה די במכה ההיא, הראשונה. והאושר הגדול נתרדל לחגים בודדים ומרוחקים זה מזה. והחגים היו למועדים (צאת סיפרו של ידיד או צאת ספר משלך) והמועדים הולכים בודדים כמו־עדם. והשימחה ממך והלאה, שימחת המעשים ושימחת המילים. ופחות אנשים שועים אליך, לראות אם שמח אתה ואם לאו.

הנה אתה כבר מספיד את עצמך, משל כל חוכמת שלמה נחלתך. שהרי זה טיבעו וזה כוחו של צרק פיטוי: שכשאתה אין אונג כרויה לשירו של הוולט, גם לשיריך שלך אין ליבך פתוח. וכששירי הוולט חסרים, גם שיריך שלך חסרים. הא כהא תליא. אם על כל הדברים שבועלם נאמר כי נאו לעולם אחוזים ומרובקים זה בזה, שירה על אחת שיבעים־ושבע. ואו, לעת חורב וכצורת, ביום קיצי בהיר או מעונן וחורפי, בא לו, כך בפתע־פיתאום, ספר שירים ובכת־אחת מפשיר את הצנינה. ושוב אתה שומע קול אדם חי דובר אליך מן השורות המנוקרות, ומיליו אהובות זו לזו, והכתובים מתרוננים באותה חדרוה ראי שנית שרק שירה שרה יודעת אותה בראשית הדרך, לפני ההריסות וההתקשחות.

אם אדם עשוי מילים, משרור עשוי מילים כאלה שבכוחן לעשות בני־אדם, לא מחומר חלומות קורצנו. וכמעט שאתה שוב מתעורר — גם לכתוביך שלך. אבל זה עוד לא. לא צריך להגויס. עוד עשרים ומלאכות מוטלות עליך לעשותן. מיקצתן מעשי סיפרות ורובן מעשי פרנסה — וכולם מן הדברים שמעבירים את האדם מן העולם, או לפחות מקצרים את חייו בכמחצית מטחווי הקשת והכינור. אבל על כך לא כאן ולא עכשיו. ככה הארכתי דיי כמה שבי ובחסרונני. מכאן רק על חבצלת חבשוש.

ברגשות מעורבים, כמו שנהגים לומר, נטלתי לירי את כינוס שיריה של חבצלת בת חיים חבשוש, ושמו שירת חבצלת. ברגשות מעורבים — ולא קשה לנחש מדוע. אומנם לא הייתי בארץ בזמן שבו פרצה לאור "פרשת חבצלת", כפי שנקראה בעיקבות פירסום ספר מיכתביה לפנתס שדה על־ידי הנמען, אך שמע הדברים הגיע לאוזניי גם בלונדון. והשמע היה רע. והיה רצון להתרחק מכל העניין הרע הזה, כמו מכל יתר הדברים הרעים שבארץ, ולזכור רק את הטובים. שערוריות די־הוותר יש בחלם הסיפרותית שלנו, ודווקא זו לא חסרה לי למניין.

אני מניח שאילו ידעתי אותו זמן מה שירוע לי כיום, והוא שאותה חבצלת בת חיים חבשוש גם נפגעה, נפגעה פגיעה של ממש מצורת פירסומם של מיכתביה האינטימיים המיועדים לאדם אחד — הייתה רתיעתי רבה עוד יותר. אבל דבר זה לא ידעתי בשעתו. והוא נודע לי רק עתה למיקרא, "סיפור החיים" שאותו מביא בפתח הקובץ רודה של חבצלת, יחיאל חבשוש, אחי אביה חיים, שהוא גם העורך והמוציא לאור של הספר שלפניי. וזה לשון דבריו בסוגיה זו:

...ילדה יצאה לאוויר העולם ומביעה רגשותיה בכנות ובגילוי־לב ללא גינונים ומסווה על־פני הדברים, המתקת לשון והעמדת פנים — הכל נעשה אצלה בלב טהור ונפש חפצה. בחינת דברים. שבינו לבניה. ויש להבינם כפשוטם באמת הצרופה שבהם ויש לקבלם כלשונם בלי הסברים, כי הם מאותם הדברים שהנביא ירמיהו אמר עליהם: ונלאיתי כלכל. חבצלת לא יכלה לשומרם בתוכה, לנוצרים ב־נישמתה. ואילו שמרה אותם רק לה לעצמה ייתכן שהיינו מאבדים את אחד הגילויים הנפלאים של זיברי חבצלת על רגשות נעלים באדם. אך מה קרה במיקרה זה? מקבל המיכתבים — מתוך שיקולים משלו — החליט להוציא המיכתבים ש־בינו לבניה בעריכתו לרשות הציבור. והוא בחר שם לספר המתכבים: "התמסרות" על כיוון אחד. כלומר, עם הנשים ובראשן חבצלת מתמסרים לאליל ששמו פנתס שדה. והוא בחסדיו המרובים מסכים להיות הקורבן. האנוס.

פירסום סיפרה... ותמונת המחשוף שבשער, בצורה שנעשה. חשף את רגשותיה הטמירים ביותר לעין כל. יצר בקיעים בנישמתה וציער אותה מאוד. הדבר גרם לה תהייה בחיים כי אנשים הצביעו עליה ברחוב וזה חרה לה מאוד. חלק מהביקורת הגדילה עשה, הפירסומים ברבים שנעשו בעיתונות מצאו דרך לאותה הכוונה של שם הספר והמחשוף שבשער. נדמה שניתנה להם הזדמנות פז לחרח במבושיו של הגבר, ולהתבשם מתחתוני אשה. זה מה שרצו להסתאב חזק חזק!

ייתכן שלא ידעו העורך והמבקרים תאבי הפירסום למה הם מובילים, היה נמנע פירסום הספר. וחבצלת הייתה איתנו כיום ומבועי יצירותיה היו מפכים... חבצלת נמנית עם יצורים ריגשיים עדיני נפש. ורק היודע אצילות נפשה וחיץ ערכה יכול היה להבין מה עבר עליה מאז הפירסומים" ומה גודל המשבר שפקדה. אביה והמישפחה היינו עדים למה שהתחולל בקירבה ולייסורי הנפש שפקדוה. חרב עליה עולמה. הייתה שרויה בליקוי מאורות. עננה ירדה עליה כאילו משמיים.

עם השנים הולך וחסר מספר סיפרי השירה הגורמים לך התרגשות אמיתית: אותה צמרמורת נודעת בעמודי־השירה, שעליה דיברו משוררים ואשר אותה מביאים חוקרי סיפרות כראיה לתגובה סובייקטיבית, לא־אמנה, אולי אפלו נלעגת. אני זוכר את המיפגש הראשון עם שירי דליה רביקוביץ: אני זוכר קריאה ראשונה בשירי יעקב שטיינברג, דויד פוגל ויהודה קרני: אני זוכר את שירו של דויד אבידן על שני הליטאים המשוחרחים ביניהם ואת שירו האחר שנכתב בעקבות גירושו (הרי את מותרת לכל אדם" או כדומה). אני זוכר את הפליאה למיקרא הקול מבעד לענף של שלמה זמיר, את הפעם הראשונה שבה החוקתי בידי קובץ משירי לנסקי. את תחושת האירוע החד פעמי בשלוקתי בידי את כתבי־היד של "אוטוביוגרפיה בשנת 1952" של יהודה עמיחי, בביתם שלו ושל תמר ברחוב בנימין מטורלה בירושלים, כדי לפרסם אותו בחוברת של לקראת.

כל זה היה מזמן. יותר מרי מזמן — ועוד לא מנתי מיפגשים רבים אחרים שצריך הייתי, שחייב הייתי למנות. כך לא הזכרתי את המשוררים — לא־עבריים רובם ככולם — שאותם קראתי בילדותי ובנעוריי, כמותם כרכים יפים להפליא ומעוטרים בעיטורי יוגנדשטיל גרמני, או בספרים הלא־מהודרים המודפסים על נייר־צנע (מכיל עץ) של משוררים אנגליים קולוניאליים בימי מלחמת העולם השנייה ובשנים שמיד לאחריה. את הפגישה המאוחרת עם פסנתרי הכחול של אלוה לאסקר־שילה, עם שירי דילן תומאס וקאמינגס האמריקאי, ואת המיפגש עם ייטס ואליוט בשנות הסטודנט הירושלמי.

אני זוכר את כולם אך אינני מזכיר את כולם. ולא מתוך רישעות או שיקולים נפסדים אחרים, אני מקווה. אלא בכוונה

חבצלת חבשוש: 1950-1984

שלא לחטוא כאן בעריכת אינוונטאר. אולי, בעצם, גם זה: כדי להרגיש לא־דווקא את המיקרי ואת המפריד, את מה שאהבת בגיל צעיר ומה שאליו התקרבת רק בשנים מאוחרות הרבה יותר (וכן, למשל, אני חייב להודות שמעולם לא דיברו לליבי מרבית שיריו של אורן הצוער, פראטס נקריסי שמאלני ואמ־מיליים וירטואוזי — צירוף כזה אפשרי היה רק באנגליה של זמנו — ולעומת זאת למדתי לאהוב באהבה רבה את אורן שהשתנה ער־לכל־הכר כמעט בשנותיו המאוחרות, אורן חרושיתלמי החיים שמגילת־היוחסין היחידה שנתורה לו הייתה הקלף המעוֹר־להפליא של פניו, או והיותו משורר גדול, כמו־כן, או את המשורר שמטעם זה או אחר רחקת ממנו כמהלך השנים (ורילקה: יותר מדי מלאכים ומעט מדי בני־אדם. ועל־אחת־כמה־וכמה, ואלרי ואפילו רמנו, ובעצם כל הרקאדנס ושירת האורים־התומים הצרפתיים). וכך, שמת רבים שיכולתי למנות לא מנתי. לעולם ייתר אדם משהו למבקרו. וגם זה, שמן המפורסמות היא שצדיקים ופחותי צדיקים מלאכתם נעשית בידי אחרים — בוודאי בתחום זה של ביקורת הסיפרות ומחבריה.

מה רציתי לומר בדבריה הקדמה ארכניים אלה: שמאחורי כל זה, כל מה שהזכרתי וכל מה שלא הזכרתי, הסתתר אושר גדול, אם לומר זאת במילותיו של משורר. אבל, אושר" אין לו לשון רבים, וגם זה שלי לא נתרבה עם השנים. אדרבה, לפעמים דומה עליי שהוא הולך ופוחת, והחזון שלא היה נפרץ מעולם הולך ונעשה נפרץ פחות ועוד פחות. אפשר באמת שנתמעטו המי שוררים שבכוחם להעניק לנו את האושר הגדול ביותר — נתמעטו גם כמה שמכונה "העולם הגדול", לא רק אצלנו — ואפשר שהאשמה, או לפחות מקצתה, גם כך עצמך, שכבר סגרת כך הרבה פתחים שהיו פתוחים (ולפעמים גם פרוצים) בעבר ולמי נד לשים מיכשולים ברכה של ההנאה המיידית מרי, שאי־יכך,